

مسکو به دنبال برقراری رابطه از ایران تا عربستان سعودی

روسیه، در جستجوی ریشه های اسلامی اش

منبع: لوموند دیپلماتیک

نوشته Jacques LEVESQUE

تحکیم چندقطبی بودن، گفتگو میان « غرب مسیحی» و « شرق اسلامی»، اهدافی اغماض ناشدنی از لحاظ اقتصادی: توسعه روابط روسیه و کشورهای اسلامی به یکی از الویتهای سیاست خارجی مسکو بدل گشته است. با وجود درگیری در چین، این سیاست به ثمر نرفته است و شامل کشورهایمانند عربستان سعودی، مصر و ترکیه نیز میشود که متحد سنتی ایالات متحده محسوب میشوند.

با وجود جنگ بیرحمانهای که در آن زمان در چین جریان داشت، آقای ولادیمیر پوتین مفتخر شد تا اولین رئیس جمهوری کشوری با اکثریت غیر مسلمان باشد که برای سخنرانی در نشست سران سازمان کنفرانس اسلامی (OCI) (l'Organisation de la conférence islamique) دعوت میشود؛ نشستی که دهم اکتبر ۲۰۰۳ پنجاه و هفت دولت اسلامی را گردهم آورد. موفقیت سیاسی و دیپلماتیک، با توجه به این که فدراسیون روسیه بیش از پانزده درصد تبعه مسلمان دارد (۱) و هشت جمهوری خودمختار از مجموع بیست جمهوری نام مردم مسلمان را بر خود دارند (۲)، روسیه جایگاه بازرس این سازمان بین المللی را به دست آورد؛ لطفی که با حمایت متناقض ایران و عربستان سعودی همراه بود.

از آن زمان، آقای پوتین و دیگران سران روس، از جمله سرگئی لاوروف، وزیر امور خارجه، در هر فرصتی تاکید میکنند که روسیه « تا حدودی، جزو دنیای اسلام محسوب میشود». در مصاحبه ای که شانزدهم اکتبر ۲۰۰۳ در شبکه الجزیره انجام شد، آقای پوتین خاطر نشان ساخت که برخلاف مسلمانانی که ساکن اروپا هستند، هم کشینانشان در روسیه بومی هستند. وی تاکید کرد که حضور اسلام در روسیه مقدم بر حضور مسیحیت است (۳)...

بر این اساس، از این پس مسکو خواستار رابطه سیاسی ویژه ای با جهان عرب و مسلمانان در کل است. به نظر میرسد که روسیه، دولتی که در درجه اول اروپایی است، نقشی تاریخی برای واسطه شدن میان جهان غرب

و جهان اسلام برعهده دارد. در توضیح معنا و عواقب چنین خواسته هایی و همچنین سیاستهای وابسته به آن سه علت وجود دارد.

اول برای زدودن اثرات زیانبار جنگ چچن در روسیه و دیگر نقاط جهان. به ویژه با تقویت حس تعلق مسلمانان به دولت روسیه، هدف از بین بردن، یا دست کم محدود ساختن، قطبی شدن روابط میان اکثریت قومی روس و مسلمانان روسیه است. آقای پوتین در همان مصاحبه تاکید میکند که « باید از اسلام گریزی ممانعت کرد». این کار دشوار است به ویژه زمانی که میدانیم، نه تنها در چچن که همه جا، در تعقیب کسانی هستند که فقط در مظان اسلامگرایی افراطی قرار دارند. وی تاکید میکند که «هویت تروریسم را نباید در هیچ دین، فرهنگ و سنتی نمادین ساخت». اگر پیش از یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ و کمی پس از آن، وی، حسب عادت، شورشیان چچن را « تروریستهای افراط گرای مسلمان» مینامید، از آن پس با پرهیز از هرگونه ارجاعی به اسلام آنها را « تروریستهای وابسته به شبکه های بین المللی قاچاق مواد مخدر و اسلحه» میخواند.

اقتصاد و جستجوی هویت

جستجوی رابطه ای برتر با دنیای عرب و مسلمانان جنبه دوم این سیاست است که در راستای هدف رسمی سیاست خارجی روسیه مبنی بر «تقویت جهان چندقطبی»، و یا به عبارت دیگر، پشتیبانی و تقویت مراکز مقاومت علیه سلطه تک جانبه ای ایالات متحده ای آمریکا است. منظور از آن انتفاع از خصومت فراگیر با سیاست خارجی واشنگتن در کل جهان عرب و مسلمان است. پیش از این، اتحاد جماهیر شوروی خود را همچون متحد طبیعی دنیای اعراب ضد امپریالیستی و « دارای جهت گیری سوسیالیستی» نشان میداد. از این پس، روسیه میخواهد رابطه ای محکم، نه فقط با ایران و سوریه، بلکه همچنین با عربستان سعودی، مصر و ترکیه ایجاد کند که از مدتها پیش به ایالات متحده آمریکا نزدیک بوده اند.

ملاحظات اقتصادی، به ویژه در بخش انرژی، لوکوموتیو بازگرداندن روسیه به صحنه بین المللی را با فشار به جلو میراند. کرملین، در بخش انرژی هستهای و در صادرات نیروگاه های هسته ای، آینده خوبی را برای خود پیش بینی میکند که می تواند در عرصه رقابت بین المللی در حوزه های فنآوری پیشرفته جایگاهی فراتر از یک کشور صادر کننده مواد اولیه انرژی را برای خود ایجاد کند. در زمینه صادرات اسلحه نیز اوضاع به همین ترتیب است؛ بخش بسیار کارآمد

اقتصاد اتحاد جماهیر شوروی که در دهه ۱۹۹۰ دچار مشکلات جدی شده بود.

کرملین دیگر به دنبال اتحادهای ظاهری نمی باشد. همچون شرایط حاکم بر سازمان همکاری شانگهای (Shanghai, OCS) (روسیه، چین، قزاقستان، قرقیزستان، تاجیکستان و ازبکستان)، مسکو، بدون آن که خود را در رویارویی مستقیم با ایالات متحده آمریکا بداند، به جای روابط تصنعی، خواهان روابط سیاسی قوی است. این نکته نیز قابل توجه است که ایران که خواهان عضویت رسمی در این گروه بود فقط به عنوان ناظر پذیرفته شد.

در نهایت، سومین توجیه این سیاست جدید در قبال دنیای اسلام ریشه در جستجوی هویت روسیه پس از فروپاشی اتحاد جماهیر، هم از جنبه بین المللی و هم از جنبه داخلی، دارد. در این راستا، سیاست فقط از فرصت طلبی سیاسی مبتنی بر مقتضیات ناشی نمیشود. در سال ۲۰۰۵، سرگئی روگوف، عضو فرهنگستان، در نشریه رسمی روابط خارجی نوشته است « در وهله اول، فاکتور اسلامی سیاست روسیه مسئله هویتی است (۴). » وی میافزاید: « این یکی از علت هایی است که بنا بر آن، روسیه نمیتواند دولت ملت، در معنای اروپایی، آن باشد. » و ادامه میدهد: « روابط ما با دنیای اسلام، به طور مستقیم، با امنیت ما در ارتباط است. »

باید به درستی معنای این سخنان را درک کرد. در سپتامبر ۲۰۰۳، آقای ایگور ایوانف، وزیر امور خارجه وقت، تاکید کرد که جنگ عراق، همچون سایر نقاط دنیا، باعث افزایش تعداد سوءقصد های انجام شده در خاک روسیه شده است. این سخن پیش از فاجعه بسلان، یکی از پیامدهای اسف بار این جنگ، بیان شد (۵). بی شک، این موارد جایگاه مسکو را نشان میدهد. نباید جهت گیری مشترک فرانسه، آلمان و روسیه را در شورای امنیت سازمان ملل متحد از نظر دور داشت که مشروعیت بین المللی جنگ به راه افتاده توسط ایالات متحده آمریکا را از بین برد. مسکو، با کمک این ائتلاف، امید داشت شاهد ظهور نشانه جهان جدید چند قطبی باشد.

به نظر میرسد رهبران روسیه، آقایان پوتین و دیمیتری مدودوف در راس قدرت، واقعا از این موضوع نگران هستند که نظریه « جنگ تمدن ها » به پیشگویی بدل گشته است که خود به خود تحقق میابد. با وقوع جنگ عراق، کمی پس از جنگ افغانستان، و حمایت بی قید و شرط و بی سابقه واشنگتن از سیاستهای سازش ناپذیر اسرائیل، رهبران روسیه

باور دارند که حملات آمریکایی‌ها به ایران باعث ایجاد فاجعه‌ای در روابط جهانی خواهد شد و پیامدهای بیثبات‌کننده فراوانی در این منطقه وسیع نزدیک روسیه، تعداد بیشماری از جمهوری‌های پیشین شوروی و حتی خود روسیه، برجای خواهد نهاد.

این یکی از کلیدهای فهم روابط پیچیده و مشکلی است که روسیه با ایران دارد. از یک سو، تهران یک شریک ژئوپولیتیک مهم به حساب می‌آید و فراتر از آن، پس از چین و هند، سومین مشتری عمده صنایع نظامی روسیه و همچنین ویتترینی برای صادرات کنترل‌شده نیروگاه‌های هسته‌ای است. رهبران ایران همواره، از حمایت از شورشیان چپ‌شانه خالی کرده‌اند. دو کشور برای حمایت بسیار فعالانه از نیروهای نظامی مخالف طالبان در افغانستان، حتی پیش از اقدام ایالات متحده آمریکا در این زمینه، همپیمان شده‌اند. باید یادآوری کرد که افغانستان تحت سلطه طالبان تنها کشوری بود که استقلال چپ‌را به رسمیت شناخته بود و کمک‌هایش به مبارزان چپ‌را نیز نباید از نظر دور داشت.

از سوی دیگر، مسکو، با توصیف شرم‌آور بودن گفته‌های رئیس‌جمهور محمود احمدی‌نژاد درباره اسرائیل، آنها را مردود میدانند و فشارهای چشمگیری بر ایران وارد می‌کنند، از جمله به ویژه همراه با واشنگتن، در شورای امنیت سازمان ملل متحد، به تحریم‌های اقتصادی ایران بر علیه ایران رای می‌دهد که به هر حال عملی بود در جهت محدود شدن و مهار پیامدهای نظامی.

کرملن، به قیمت پذیرش ریسک خراب شدن روابطش با ایران، در نظر دارد به ایالات متحده و دیگر کشورهای غربی نشان دهد که نقش مسئولانه‌ای در رابطه با عدم دستیابی ایران به تکنولوژی غنی‌سازی لازم برای دستیابی به سلاح هسته‌ای بازی می‌کند. در عین حال روسیه می‌خواهد تهران را متقاعد نماید تا با آژانس بین‌المللی انرژی هسته‌ای به راه‌حلی مورد قبول دست یابد. با شرکت در مجازات‌های محدود و مرحله‌ای علیه ایران، روسیه سعی می‌کند شبیح حمله نظامی بر علیه این کشور را تا حد ممکن دور سازد. جای تردید نیست که روسیه نمی‌خواهد یکی از کشورهای هم‌جوارش به سلاح‌های هسته‌ای دست یابد. در عین حال شکی وجود ندارد که روسیه زیستن در کنار ایرانی‌ها هسته‌ای را بر اجبار مقابله با نتایج مخرب حمله آمریکا به ایران ترجیح می‌دهد.

ترسهای مشترک

چنین مواضع چند جانبه ای در نزدیکی سیاسی به کشورهای چینی و عربستان سعودی، همپیمانان سنتی ایالات متحده آمریکا، نقش داشتند. بی شک، اینان، رقبای ایران، از دستیابی تهران به سلاح هسته‌ای می‌هراسند. به هر حال، همچون روسیه و به همان علتها، با واکنش نظامی و اشنگتن مخالفت میکنند. این کشورها از نتایج چنین حمله‌ای نه تنها برای خود بلکه برای همسایگان نزدیکشان نیز در هراس اند.

ترکیه، به عنوان نتیجه جنگ عراق، شاهد ظهور کردستانی در عمل مستقل در مرزهایش شد. این مشکل، به تنهایی، با بی‌ثباتی ایران، وخیم‌تر خواهد شد. بیشک، روسیه در نظر دارد در دورانی که مبادلات اقتصادی و همگرایی‌های سیاسی بین دو کشور روسیه و ترکیه به بالاترین سطح خود در دو دهه گذشته رسیده است بهترین نتایج را از این نزدیکی به دست آورد.

در سطحی پایین‌تر روابط روسیه با عربستان سعودی نیز در همین چارچوب پیش می‌رود، عربستان سعودی ای که علی‌رغم دشمنیاش با صدام حسین مخالف جنگ عراق بود (با این حال به ایالات متحده آمریکا اجازه داد تا از پایگاه‌هایش در خاک این کشور استفاده کند). در فوریه ۲۰۰۷، آقای پوتین، به عنوان اولین رئیس‌جمهور روسیه یا اتحاد جماهیر شوروی از این کشور دیدن کرد. پیشنهاد قراردادهای ساخت نیروگاه‌های هسته‌ای و فروش تسلیحات نظامی مطرح شد و همچنین بر روی افزایش تعداد مسلمانان روسی در مراسم حج سالانه توافق شد. دفاع از شورشیان چینی نیز از میان رفت که ریاض، تا سال ۲۰۰۲، به طور علنی از آنان حمایت میکرد البته بدون آنکه خودمختاری اعلام شده از طرف آنها را بپذیرد.

۱- این ارقام گزارش اشتباهی از وضعیت ارائه میدهند. طبق تجزیه و تحلیلهای رسمی و غربی، میزان بالای زاد و ولد جوامع مسلمان و مهاجران جمهوریهای مستقل آسیای مرکزی تا سال ۲۰۱۰ باعث افزایش قابل توجهی خواهد شد. «Islam and Orthodox Russia: from Eurasianism to Islamism», Communist and Post-Communist Studies, Londres, n° ۴۱, ۲۰۰۸, p. ۲۷-۴۶. به هر حال، به عقیده دیگر متخصصان، از جمله موری فشاخ، یکی از متخصصان برجسته جمعیت‌شناس روسیه، این برآوردها، آشکارا، اغراق شده هستند و هیچ امکانی برای تأیید آن در کوتاه مدت وجود ندارد.

۲- به غیر از چین، اینگوش، داغستان، آدیغه، کاباردینو-بالکاری،

کاراچاوو-چرکسي، باشقيرستان و تاتارستان. پرجمعيت ترين و مهمترين اينان، تاتارستان و باشقيرستان هستند. بيش از نيمي از تاتارها خارج از تاتارستان زندگي ميکنند؛ تعداد مسلمانان منطقه مسکو، به تنهائي، بيش از باشقيرستان است.

۳- از پايان قرن هفتم، اسلام در منطقه روسيه امروزي گسترش يافت، با اين حال، در پايان قرن دهم بود که اولين دولت روس مسيحيت را به عنوان دين رسمي پذيرفت.

4- Mezhdunarodnaya Zhizn, vol.51, n° 4, Moscou, 2005.

۵- اول سپتامبر ۲۰۰۴، در مدرسه بسلان، در اوستيائي شمالي، بيش از هزار و سيصد کودک و بزرگسال به گروگان گرفته شدند. دو روز بعد، پس از يورش سرويس امنيتي روسيه، گروگانگيري با مرگ سيصد و چهل و چهار فرد غير نظامي (بنا بر آمار رسمي) پايان يافت که بيشترشان کودک بودند.

نويسنده

Jacques LEVESQUE

ژاک لوسک استاد علوم سياسي و حقوق، دانشگاه کبک مونترال،
نويسندهي آثاري چون

la fin d'un empire, L'URSS et la libération de l'Europe de, ۱۹۸۹
l'Est, Presses de Sciences Po, Paris, ۱۹۹۵.

آخرين مقالات اين نويسنده:

برگردان:

Dina KAVIANI دينا کاوياني